

ตัวตนของคนเล็กคนน้อย

ศรัณย์ ทองปาน

นักศึกษาศรีวิชัย สาขาวิชามานุษยวิทยา รุ่นที่ 3

แถว ๆ โรงอาหารเศรษฐกิจ

รหัสนักศึกษาธรรมศาสตร์ของผม ขึ้นต้นด้วยเลข 31

นั่นหมายความว่าผมเข้ามาเรียนปริญญาโท สาขามานุษยวิทยา เมื่อปีการศึกษา 2531

นับถึงวันนี้ก็เป็นเวลาเกือบ 30 ปี! ดังนั้น วิชาความรู้ที่เรียนมา ถ้าไม่ส่งมอบคืนอาจารย์ผู้สอนไปตั้งแต่เมื่อสอบเสร็จ ก็คงล้าสมัย ร่วงหล่น ตกโลกวิชาการไปจนหมดสิ้นแล้ว

เมื่อย้อนหวนคิดถึงดู สิ่งสำคัญที่ผมได้รับจากช่วงชีวิตในธรรมศาสตร์กลับไม่ใช่เรื่องในห้องเรียน ทว่ากลับเป็นอย่างอื่น

ที่ยืนยงอย่างยิ่งคือมิตรภาพอันสืบเนื่องมา ไม่ว่าจะกับเพื่อนร่วมรุ่น มิตรสหายต่างชั้นปี ทั้งรุ่นพี่รุ่นน้อง หรือครูบาอาจารย์ที่เคารพนับถือ ซึ่งบางท่านบางคนก็ยังไม่พบปะเจอจะเจอ กินข้าวกลางวันด้วยกันปีละหลายหนจนบัดนี้

เวลาที่ผ่านมานานเกือบ 30 ปี ทำให้รายละเอียดของเหตุการณ์ต่างๆ ถูกกลบและเคลื่อนด้วยเรื่องราวมากมายซึ่งเข้ามาภายหลัง แต่ในความทรงเลือนอันอลหม่านนั้นเอง แสง-สี-บรรยากาศบางอย่าง กลับปรากฏชัดขึ้น

น่าแปลกใจยิ่งว่าหลายเรื่องที่ไม่เคยนึกถึงมาหลายสิบปีจะยังคงอยู่ตรงนั้น – ในความทรงจำ

สมัยนั้นโครงการปริญญาโทสังคมนาวิทยา-มานุษยวิทยา (ใช้เป็นห้องพักอาจารย์ และห้องเรียนด้วย) ตั้งอยู่บนชั้น 3 ตึกเก่าคณะเศรษฐศาสตร์ เหนือชั้นล่างสุดที่เป็นโรงอาหาร เรียกกันว่า “โรงอาหารเศรษฐกิจ”

ก่อนจะขึ้นไปถึงห้องเรียนจึงต้องเดินผ่านโรงอาหารเศรษฐกิจ ทุกวัน แล้วขึ้นบันไดในซอกข้างๆ ไปห้องโครงการฯ ในอากาศอวลคลุ้งควันน้ำมันและกลิ่นอาหารที่ผสมปนเปกันนานปีจนกลายเป็นกลิ่นเฉพาะตัว ไอน้ำมันจับกรังอยู่ตามเสา ผัง และเพดาน ซ้ำยังดูเหม็นจะยิ่งขึ้นไปจนทุกชั้นบันไดอีกด้วย

สิ่งหนึ่งในโรงอาหารที่ผมรู้สึกอึ้งทึ่งใจทุกครั้งเมื่อได้เห็น คือโต๊ะตัวใหญ่มหึมาสำหรับวางสรรพเครื่องปรุงมากมายในขวดและโหล ทั้งซอสพริก ซีอิ๊ว น้ำปลา น้ำตาล น้ำส้ม พริกป่น แถมยังมีหม้อน้ำเดือดควันฉูที่ใช้ลวกซอสน้ำส้ม (สารภาพว่าเพิ่งเคยเห็นที่นี้เป็นครั้งแรกในชีวิต!)

ถัดจากมานั่งของโรงอาหารไปทางด้านติดถนน มีแนวต้นไม้ใหญ่ (ถ้าจำไม่ผิดคงเป็นหางนกยูง ต้นไม้ประจำธรรมศาสตร์) และบนขอบปูนที่กอล้อมโคนต้นไม้นี้เองบ่อยครั้งในช่วงสายๆ ใกล้เที่ยง จะเห็นมีคุณยายคนหนึ่งมานั่งอยู่ นักศึกษาในรุ่นราวคราวเดียวกันกับผมก็อาจพอยังจำเธอได้

คุณยายมาพร้อมกะทะหาวยใบใหญ่ ในนั้นอัดแน่นด้วยข้าวเหนียวห่อใบตอง แต่ละห่อเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้างยาวราวๆ ห่อข้าวต้มมัดขนาดใหญ่หน่อย แต่ใบตองของห่อข้าวต้มมัดจะ “ตายหนึ่ง” เป็นสีคล้ำเพราะผ่านไอร้อนมา ส่วนห่อข้าวเหนียวของคุณยาย ใบตองจะยังสดเขียว และ “แบน” กว่าห่อข้าวต้มมัด

คุณยายมีวิธีห่อข้าวเหนียวพวกนี้แบบพิเศษที่ผมไม่เคยเห็นที่ไหน คือจะมีขอบใบตองด้านหนึ่งพับตลบขึ้นมาเป็นเหมือน “ซอง” หรือ “กระเป๋” (แบบกระเป๋หน้าท้องจิ้งจอก) หรือไม่อย่างนั้น ดูอีกทีก็ดูเหมือนห่อข้าวเหนียวพวกนั้นจะนุงกางสูงขึ้นมาจนถึง “ขอบเอว” แนวกลางห่อ

ตรงขอบเอว หรือซอง หรือกระเป๋านี้ สอดเนื้อเค็มทอดชิ้นแบนๆ ไว้หนึ่งแผ่น ดังนั้น ข้าวเหนียวแต่ละห่อจึงเป็นอาหารสำเร็จรูปในตัวเอง คือมีทั้งข้าวเหนียวที่ซ่อนอยู่ข้างใน และเนื้อเค็มที่เหน็บไว้ข้างหน้า แฝกอยู่ด้วยกันใน “แพ็คเก็จจิ้ง” ใบตองสด ซึ่งถ้าเป็นสมัยนี้ ข้าวเหนียวของคุณยายอาจได้รับยกย่องในด้านผลิตภัณฑ์รักษาโลก ลดโลกร้อน หรือเป็นตัวอย่างดีไซน์ไทยเอาไว้ให้ดีไซเนอร์รุ่นใหม่นำไปออกแบบต่อยอด แต่อย่างที่เราผ่านมาแล้ว ว่านั่นคือต้นยุคทศวรรษ 2530 ซึ่งเรื่องเหล่านี้ยังไม่ใช่ “กระแส”

คุณยายจะมานั่งอยู่ที่ขอบปูนโคนต้นไม้ วางตะกร้าไว้กับพื้นข้างหน้า ร้องทัก ชักชวนให้เด็กนักศึกษาที่เดินผ่านไปผ่านมาช่วยอุดหนุนข้าวเหนียวเนื้อของเธอ เพื่อนๆ และผมเองก็เคยซื้อกินหลายที

ว่าตามมาตรฐานเด็กที่โตมาในกรุง เนื้อชิ้นนั้นดูเหมือนจะน้อยไปหน่อยสำหรับ ข้าวเหนียว แต่ที่จริง คนไทยโดยทั่วไปก็คงกินแบบนั้น คือกินข้าวเป็นหลัก กินกับ เป็นรอง

ถ้าใช้คำอย่างสมัยนี้ก็ต้องบอกว่า “เสื่อผ้าหน้าผม” ของคุณยายแสดงบุคลิกภาพ คนรุ่นผู้ใหญ่ในต่างจังหวัดอย่างชัดเจน ทั้งเสื่อผ้าสีตุ่นๆ มอๆ ผมหงอกที่ตัดสั้น และ เสียงเหน่อแบบคนภาคกลางรอบกรุงเทพฯ

ผมเคยคุยกับคุณยายด้วยนิดหน่อย เธอเล่าว่าชอบหิ้วข้าวเหนียวห่อเล็กๆ ที่วางเรียงซ้อนลดหลั่นกันไปตามลำดับจนเต็มตะกร้ามาคนเดียวจากบ้าน (จะเป็น สุพรรณบุรีหรือนครปฐมก็จำไม่ได้แล้ว) ขึ้นรถไฟมาลงที่สถานีบางกอกน้อย ต่อเรือ ข้ามฟากมาทางฝั่งนี้ เดินเร่ขายไปละแวกธรรมศาสตร์-ท่าพระจันทร์-ท่าช้าง แล้วก็ขึ้น รถไฟกลับไปบ้านทุกเย็น รุ่งขึ้นเตรียมของเสร็จแต่เช้าแล้วก็กลับมาใหม่อีก วันเวียน อยู่อย่างนั้น

ผมก็ไม่รู้ว่ารายได้จากการขายข้าวเหนียวเนื้อห่อละสามบาทห้าบาทอย่างนี้ จะคุ้มกับที่ต้องมาไกลขนาดนั้นหรือเปล่า?

ผมลืมนึกเรื่องคุณยายกับข้าวเหนียวเนื้อนี้ไปนานแล้ว จนเมื่อต้องมาเขียนบท หวนระลึก (หรืออะไรสักอย่างหนึ่ง) เกี่ยวกับชีวิตนักศึกษามานุษยวิทยาธรรมศาสตร์ ทำให้ต้องพยายามรื้อฟื้นอดีต ไล่ลำดับภาพเหตุการณ์ต่างๆ ที่เคยเกิดขึ้นมา หลายต่อ หลายเรื่องก็ผุดขึ้นมาทีละเล็กละน้อย ราวกับฟองโซดาที่รินทิ้งไว้ในแก้ว ที่ค่อยๆ กวักกัน ขึ้นไปสู่ผิวน้ำ เพื่อนคนนั้น ครูคนนี้ วิชาโน้น ฯลฯ จนนึกถึงคุณยายขึ้นมาได้

มาถึงบัดนี้ ผู้คนชาวธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ก็เปลี่ยนหน้าไปแล้วไม่รู้กี่รุ่น โรงอาหารเศรษฐกิจ ถูกแทนที่ด้วยตึกใหม่ใหญ่โต เช่นเดียวกับโรงอาหารใต้ถุนที่เปลี่ยน หน้าตาไปจนแลดูสะอาดสะอ้าน โลงโถง ส่วนต้นไม้ใหญ่ที่คุณยายเคยนั่งก็ถูกตัดโค่น ขุดรากถอนโคนไปหมดเพื่อสร้างที่จอดรถชั้นใต้ดิน

ผมเดาเอาเองว่าคุณยายคงล่วงลับไปตามอายุขัยแล้ว จึงอยากบันทึกเรื่องของ เธอไว้เป็นเกร็ดเล็กๆ ว่ากาลครั้งหนึ่ง มหาวิทยาลัยมิใช่สถาบันที่ปิดประตูตายจากสังคม ภายนอก หากแต่เคยเปิดกว้างเป็นสถานที่อันมีที่ทางสำหรับคนอย่างคุณยาย ให้ได้มา ขายของ หาเลี้ยงชีวิตทั้งของตนเองและคนในครอบครัวที่อยู่ข้างหลัง

บางที ผลพลอยได้สำคัญอีกอย่างหนึ่งของการศึกษาวิชามานุษยวิทยา
ณ ท่าพระจันทร์ ก็คือเป็นโอกาสให้นักศึกษาได้มองเห็นตัวตนของคนเล็กคนน้อย
เหล่านี้ด้วยนั่นเอง